

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXIII (2015),
Книжка / Issue 2

ЗА МНИМОТО НАПАДЕНИЕ НА ВЕНЕЦИАНСКИЯ ФЛОТ НАД НЕСЕБЪР ПРЕЗ 1257 г.

Николай Марков

*„Истината, и приятелството са ни скъпи, но свещен дълг е за нас
да отдадем предпочитание на истината.“*

(Аристотел. Никомахова етика, I. 4.)

ON THE SUPPOSED ATTACK OF THE VENICE FLEET ON NESEBAR IN 1257

Nikolay Markov

Abstract: The article presents some comments on a source, well-known to the researchers of the medieval Bulgarian history under the name “Venetian Anonym from 1268”, which tells the story about the relics of St. Theodore found in the city of Mesembria in 1257 and transferred to Venice. The comparative analysis of numerous other sources from the period makes me conclude that the data presented in the Anonym raise serious doubts in their authenticity.

It also found out that the earliest securely dated text presenting the story of that event was a “communication” from the well-known chronicle of the Doge of Venice, Andrea Dandolo composed in the 40’s of the 14th century.

It seems that the story of the “Venetian Anonym from 1268” accepted until now as authentic is a beautiful, but politically motivated fabrication of the Doge of the Republic Andrea Dandolo.

Key words: Mesembria, source, Venetian Anonym from 1268, Venice, Andrea Dandolo.

В следващите редове представям някои нови данни и коментари за добре познатия на изследователите на средновековната българска история извор, известен под названието „Венециански аноним от 1268 г.“ За по-доброто ориентиране на читателя тук прилагам голям фрагмент от него, в който се съдържат основните „сведения“ за българската история.

„... В годината от превъплъщението на същия този Господ и спасител наш Исус Христос 1257, на четирнадесетия ден от месец юни, ... знатният мъж Джакомо Доро, венециански гражданин, заедно с някои свои съграждани отпътувал за царския град Константинопол и останал там по молба на императора на Константинопол, който подготвял войска срещу племето на власите. И така споменатият благородник Джакомо Дауро¹ бил поставен за капитан и предводител на тази войска. След като били подготвени галерите и другите необходими за война неща, след като било измолено милосърдието на всемогъщия Бог и било издигнато знамето на блажения Марко, те прекосили морето, което обикновено се нарича Голямото, и пристигнали до града, наречен Месемврия², и го превзели с Божия помощ без голяма загуба на хора.

След като бил превзет този град Месемврия, победителите с голямо ликуване и радост влезли в голямата църква „Св. София“ и намерили споменатото скъпоценно съкровище на

¹ В оригиналния текст [ЛИБИ, IV, с. 264] се чете Дауро, което действително се изравнява впоследствие във фонетично отношение с Доро.

² В превода в изданието „Латински извори за българската история“ [ЛИБИ, IV, с. 264] се чете Несебър.

великославния свой мъченик Теодор. Най-после, след като взел такъв и толкова голям откуп, същият Джакомо го докарал със себе си в царския град Константинопол и го положил с почести в църквата „Св. Николай”, която на гръцки език се нарича ембола на венецианците³.

Когато⁴ и подир десет години скъпоценните мощи на тъй великия и прославен мъченик продължаваха да почиват в споменатата църква, Марко Дауро, роднина на същия онзи Джакомо – нека Бог удължи с десет години живота му!, – като взе от царския град толкова голямото и великолепно съкровище със себе си и го пренесе във Венеция и положи смирено и предано тъй скъпоценния дар в църквата [на името] на Господа и Спасителя наш Исус Христос. ...” [ИБИ, XXIV, с. 264 – 265].

Този прелюбопитен разказ, преведен за пръв път на български от В. Гюзелев и публикуван от него на страниците на сп. „Векове” [1972, с. 11 – 13],⁵ с основание е възбуждал впоследствие интереса на българските историци и краеведи⁶. Макар и примамливи, тъй като чрез тях се „запълват” бели петна във все още недобре познатия ни период на българската история от средата на XIII в., трябва да признаем, че сведенията, представени в него, будят сериозни съмнения за истинността им. Тези мои подозрения се подсилват и от обстоятелството, че текстът, в който сведенията се съдържат, има несъмнено религиозно-пропаганден характер.⁷ Това е причината, поради която мнозина от историците пренебрегват този извор и въпреки стремежа им към детайлно представяне на изключителността на епохата както във връзка с войната, която по това време се водела между Венеция и Генуа за надмощие в източното Средиземноморие,⁸ така и поради края на Латинската империя [Geanakoplos, D. J. 1959], избягват дори да го споменават в работите си. Като примери за такъв подход ще посоча само капиталните трудове на Фреди Тирие „Венецианска Романия през средновековието”⁹ и на Мишел Балар „Генуезка Романия”¹⁰. Всъщност епизодът е толкова странен, че дори онези от историците, които не се съмняват в достоверността на поднесените в него сведения, не съумяват да намерят точното му място в политическия шахмат на епохата.

„Акцията срещу Несебър има локален характер и е трудно да се възприеме като голяма военна експедиция, като се имат предвид слабостта на империята и нейното обкръжение, а също и резултатите от морската експедиция до Несебър.” – ще напише в свой труд Ани Данчева-Василева [Данчева-Василева, А. 1985, с. 165 – 166]. Почти свенливо, в бележка след текста на

³ В превода в изданието „Латински извори за българската история” [ЛИБИ, IV, с. 264] се чете „кораб на венецианците”. Емболи в действителност се наричали засводените константинополски улични пасажи, ползвани обичайно от чуждите търговци за складове и магазини. На тях съответстват италианските *fondaco, i*, в гръцки *ο πανδοκος*. За тези константинополски магазини, вж. по-подробно у Janin, R. 1950, р. 90 – 96, както и у Mango, M. 2001, р. 29 – 51. Тук по необходимост давам коригиран превод. Трябва да отбележа обаче, че явното непознаване на местоположението на църквата в Константинопол е довела до изкривяване и на названието ѝ. От по-стари актове, знаем, че тя обичайно била наричана San Nicolo dell’Embolo / de Embulo venetorum, т.е. „Св. Николай” при тържището на венецианците. Освен с тази църква при същото тържище, а това бил почти целият венециански квартал в Константинопол, венецианците разполагали и с църквите „Св. Акиндин” (S. Acindino), „Св. Марко” (S. Marco de Embulo или „al mercato”), „Св. Мария” (S. Maria de Embulo). По-подробно вж. у Janin, R. 1853, pp. 583 – 585; за квартала и тържището на венецианците в Константинопол у Jacoby, D. 2014, pp. 269 – 282.

⁴ Пред този абзац, българският преводач и коментатор на текста е поставил заглавие, каквото няма нито в изданието му от граф Пол Риан [Riant, P. 1877, р. 156 – 159], нито в това на Фламиний Корнелий [Cornelius, F. 1749, р. 258 – 259]. За отбелязване е все пак, че между двата текста има малки, несъществени разлики.

⁵ В публикацията му в ЛИБИ, откъдето приех за редно да го цитирам, са извършени някои необходими корекции, поради което двата български текста на места се различават.

⁶ Тъй като списъкът на трудовете, в които изворът е споменаван, би бил твърде дълъг, тук ще препратя единствено към последната позната ми публикация, където го срещам, а именно частта, посветена на Несебър в сборника “40 Medieval City-Ports in North Aegean and the Black Sea: a Cultural guide”, с автор Александър Минчев [40 Medieval City-Ports..., р. 189].

⁷ По сполучливия израз на Едина Бозоки [Bozyky, E. 2006, р. 8]: „В разказите за придобиването на реликвите и за разприте за тях се отразяват феодалните конфликти.”

⁸ За интересуващото ни време на първия период от тази война (пролетта на 1257 г. – есента на 1259 г.), известна в историята като „Войната на свети Сава”, по-подробно у Caro, G. 1974, р. 36 – 79. За отбелязване е, че в този забележителен труд епизодът с атаката на Месембрия не се споменава; той не се споменава и у Ahrweiler, H. 1966.

⁹ Thiriet, F. 1959, и по-специално pp. 101 – 104, където се разказва за интересуващия ни период.

¹⁰ La Romanie génoise..., р. 1008, и по-специално pp. 38–45, където се отбелязват събитията между 1204 и 1261 г.

разказа си, Христо Димитров ще отбележи: „Според мен изводът на Гюзелев, че венецианската атака срещу Несебър била част от войната на латинците срещу Мицо през 1257 г., не е достатъчно обоснован – Венецианският аноним споменава само, че латинците воювали срещу българите, без да уточнява имена...” [Димитров, Х. 1998, с. 178, бел. 44]. Истината е, че по ред изцяло прагматични причини венецианците обърнали внимание на Черно море едва след 1260 г.,¹¹ което означава, че „експедицията от 1257 г. срещу Несебър” най-вероятно просто не се е състояла.

За да докажа твърдението си, ще представя някои от очевидните противоречия между вариантите на интересувания ни разказ от познатите ми извори. Освен това трябва да изтъкна, че без изключение те всички са с венециански произход. Не познавам нито един друг извор, съдържащ сведение за подобно събитие, бил той византийски, латински или български. Освен това не познавам и нито един извор, създаден преди средата на XIV в., в който да има дори и бегло упоменаване за пренасянето на тялото на св. Теодор във Венеция¹².

Всъщност най-ранният, сигурно датиран текст, представящ разказ за събитието, е съобщение от добре познатата хроника на дожа на Венеция Андреа Дандоло, съставена през 40-те години на XIV в. В нея при годината 1257 се чете: „В тази година Якобо Дауро навлезе в Черно море с десет галери и превзе град Месембрия, и изкопа от църквата Света София тялото на светия мъченик Теодор, онзи, който беше убил дракона, и беше обезглавен по заповед на Лициний Август, и което по-късно Марко Дауро пренесе във Венеция и постави в църквата на светия Спасител за своя народ”. [Andreae Danduli ducis venetiarum chronic..., р. 308].

Следващият датиран текст, в който събитието е споменато, е хрониката на манастира „Св. Спасител”, съставена през 1358 г. от служителя в църквата му Франческо де Грация. Само че записът в него е смущаващо постен. В единствената позната ми публикация на този текст от 1766 г. читателят може да прочете: „През месец юли на 1255 приор [на манастира] беше господин Савин Дауро. При управлението му, на 14 юни 1257 г. от Константинопол беше пренесено тялото на светия мъченик Теодор и [поставено] в споменатата църква на Господа „Спасител” [Gratia, Francesco de, Chronicon..., р. 58]. Няма споменаване за морска експедиция по Черно море, няма споменаване за това, че тялото на светеца е пренесено в Константинопол от Месемврия. Не са споменати дори и имената на двамата Дауро, които без съмнение били роднини с управляващия по това време манастира приор. А че членовете на венецианското семейство Дауро били свързани по това време с манастира „Сан Салвадор” не буди съмнение, най-малкото и заради това, че разполагаме и с други сведения от времето, които го утвърждават. На 31 май 1250 Гилелмо, приор на манастира „Сан Салвадор”, издал квитанция на Доната, абатиса на „Св. Джакомо де Палуде”, и на Джовани, син на Стефано Бадоев, изпълнители на завещанието на Мария Дауро, която при смъртта си завещала собственост и на манастира [ASMM, n. 163]. От други документи, все от 50-те години на XIII в. научаваме, че трима членове на семейство Дауро – Джакомо Андреа и Франческо, обитавали района на „Сан Салвадор” [ASMM, n. 182; ASMM, n. 183; ASMM, n. 184].

Всъщност, противно на утвърденото вече в българската историческа литература виждане, че разказът от Венецианския аноним е твърде стар, датиращ вероятно още от 60-те години на XIII в., той бил написан доста години след хрониките на Андреа Дандоло и на Франческо де Грация¹³. Източникът, ползван от първия му издател Flaminius Cornelius (Фламинио Корнаро), е добре познатата *mariegola* (*matricula*, правилник) на венецианската скуола „Сан Теодоро”,¹⁴ организирана към манастира „Св.

¹¹ Вж. по-подробно у Balard, M. 1999, pp. 49 – 59.

¹² Тук за пример ще посоча единствено хрониката на Мартино да Канале, съставена не по-късно от 1275 г. [La cronica dei veneziani..., pp. 229 – 800], в която читателят намира много подробни описания от ежедневието на венецианците, в т. ч. и на светски тържества и религиозни шествия, но в която няма дори бегло споменаване за намирането и пренасянето мощите на свети Теодор във Венеция. Ако се беше състояло, поради значителността си, събитието със сигурност щеше да бъде отразено в нея.

¹³ Граф Пол Риан, който, впрочем и в ред други случаи, е проявявал изключителна безкритичност към изворите, с които си е служил, записал при представянето на разказа за пренасянето мощите на св. Теодор: „анонимният автор на това писание го е създал по време твърде близко до събитията, за които разказва...” [Riant, P. 1877, р. CI]. Подведен от мнението на Пол Риан В. Гюзелев още по-немотивирано написал, че словото с разказа за пренасянето тялото на св. Теодор във Венеция било създадено „след 18 март 1267 г., и е било произнесено за пръв път в деня на честването му – 7 февруари 1268 г.” [Гюзелев, В. 1972, с. 13].

¹⁴ Отбелязано, впрочем и от Пол Риан, който записал по повод на италианската версия: „Тази версия, написана през XVI век е била намерена от Корнаро, така както и оригинала, в архивите на братството (*confrérie*) на Свети Теодор.” [Riant, P. 1877, р. CII].

Спасител” (обр. 1). Мариеголата ѝ била съставена около 1358 г., и била частично допълвана чак до XVII век¹⁵. В нея разказът за пренасянето на тялото на св. Теодор е записан на ff. 9–42, първо латинският вариант, следван от превода на венециански диалект с допълнения, в т.ч. и на нови реликви,¹⁶ чийто произход също трябвало да бъде легитимиран. За съжаление, и до момента няма достатъчно подробно описание на тази *mariegola*, поради което мога само най-общо да приема, че първообразният латински текст бил създаден през втората половина на XIV в. или малко по-късно. Що се отнася до превода на „Пренасянето” на венециански диалект, то той трябва да се датира действително по-късно, вероятно към края на XV или дори в началото на XVII в., време, от което вече има и негови печатни издания на говоримия венециански диалект¹⁷.

За изясняване на произхода на текста се налага да коригирам и друго недоразумение, допуснато от В. Гюзелев в споменаваната от мен вече на няколко пъти негова работа. Подведен от споменаване в по-подробния разказ, създаден на венециански диалект, в който се казва, че мощите на светеца били поставени в църквата „Св. Спасител”, към която била възобновена скуолата (*la scuola*) „Св. Теодор”, той записал, че съставителят на разказа „*бил свещенослужител в църквата „Св. Спас” („Сан Салвадоре”) и учител в църковното училище към нея на името на св. Теодор Стратилат, създадено непосредствено подир пренасянето на мощите на светеца във Венеция.*” Само че по това време тези италиански скуоли не били училища, а сдружения, братства, обединяващи обичайно миряни, но и духовници¹⁸. Традиционно те били поставяни под покровителството на някакъв светец. Целите им били религиозни, благотворителни и взаимоспомагателни. По традиция на скуолите било поверявано организирането на религиозни шествия и светски церемонии, те организирали раздаванията на помощи за бедните, подпомагали при нужда и своите членове. За изпълнение на целите си, при тях били създадени каси, в които всеки член на скуолата внасял годишна вноска. Наченки на подобни структури имало във Венеция още от X век, но те се развили реално през втората половина на XIII в. Скуолата „Св. Теодор” била сдружение изключително на търговци. Според митовете тя била създадена през 1258 г., когато във Венеция било пренесено тялото на св. Теодор [Mosto, Andrea da, 1940, p. 220]. Така че създателят на разглеждания тук текст не бил дело на учител-свещеник, а с най-голяма вероятност на човек, свързан със скуолата „Св. Теодор”, с голяма вероятност мирянин.

След това необходимо пояснение, се връщам отново към представянето на разказа в изворите. В по-късните венециански хроники, ако въобще събитието е споменато, то или е преповторено съобразно хрониката на Андреа Дандоло¹⁹, или макар авторите им да го преразказват в общи линии, подробностите, са различни²⁰. Като примери за втория подход ще посоча само хрониките на Франческо Сансовино от XVI в. – там при описанието на храма „Св. Спасител”, където се съхранява и до днес тялото на св. Теодор (обр. 2), са разказани две хипотези за произхода му. Според първата, то било придобито през 1256 година от Джакомо Дандоло, който навлязъл с 12 галери в Черно море, превзел град Месембрия, където го намерил в църквата Св. София и го пренесъл в Константинопол, а оттам впоследствие то било пренесено във Венеция от Марко Дандоло²¹. Според втората, по разказите на други хора, те били поставени там от патриарха на Градо Джовани Бадоардо [Sansovino, F. 1653, p. 121]. През същия XVI

¹⁵ Вж. по-подробно у Giachery, A. 2004, p. 175 – 178; също у Monticolo, G. 1905, p. XXI, n. 2.

¹⁶ Превод на български език: Гюзелев, В. 1981, с. 87.

¹⁷ През 1457 г. във Венеция било издадено анонимното съчинение Martirio di Santo Theodoro... с добавка на частта Questa si e la translatione del glorioso corpo di s. Theodoro martire il qual fu portato da Costantinopoli a Venetia, а през 1607 преводът на Bartolomeo Dionigi da Fano. Vita e martirio del glorioso Cavalier di Christo S. Theodoro, ec. con la translazione del suo Santo corpo a Venetia, ec. Tradotta da latino nella lingua volgare. Venetia, 1607 [Цит. по: Cicogna, E. A. 1847, pp. 70–71]. За съжаление тези ранни издания на венециански диалект не са ми достъпни.

¹⁸ За тях по-подробно в сборника: Confraternite e citta in Italia..., pass.

¹⁹ Като пример за такъв подход тук ще посоча само фрагмента от хрониката на Lorenzo de Monacis, създадена през 20-те години на XV в. [Chronicon de rebus venetis..., p. 51 – 52].

²⁰ По-изненадващо е обстоятелството, че около поаята на тези мощи в града съществували и други разкази. Та нима хрониката на Андреа Дандоло не била достатъчно позната? Нима, особено когато били описвани реликвите, съхранявани в църквата „Св. Спасител”, *mariegola*-та на основаната към нея скуола „Св. Теодор”, не била пред очите на авторите? Мога само да допусна, че още през XIV век и впоследствие венецианците, поне поинформираните от тях, били наясно с „проблемния” им произход. На български език някои от текстовете на тези хроники могат да се прочетат у Гюзелев, В. 1981, с. 85 – 86.

²¹ Тази версия ще срещнем и у други автори, напр. у Пиетро Антонио Пачифико [Pacífico, A. P. 1697, p. 292].

век, при описанието на светите мощи, които се съхраняват във Венеция, отец Луиджи Контарини записал: „Теодор мъченик [който] е в Сан Салвадоре, бил донесен през 1256 от Константинопол от Марко Дандоло от Месембрия, който е град на Понтийското море, други казват, че бил поставен там от Джакомо Орио през 1258 година” [Contarini, L. 1590, p. 89 v]. За появата във Венеция на тялото на св. Теодор мъченик имало и доста по-различни легенди. Според една от най-разпространените, то било пренесено в града през 1124 г. от остров Хиос от дожа Доменико Микеле, който предприел голяма военна експедиция към Светите земи²².

Почти никой от епохата не подлагал под съмнение автентичността на мощите на св. Теодор, съхранявани във Венеция, въпреки че, както се вижда, около произхода им имало много неизвестни. Една от причините била и тази, че още от средновековието имало голямо объркване около мощите на св. св. Теодор Стратилат и Теодор Тирон, за чиито кости днес се приема, че се съхраняват в Бриндизи²³. Днес е напълно невъзможно да се отговори на това, кой кой е, а и това е до най-голяма степен въпрос не на научно проучване, а на вяра.

В следващите редове ще разгледам и други смущаващи детайли от достигналото до нас „сведение” за венецианското нападение над Месембрия през 1257 г.

Като изключва невъзможността идентификацията на месембрийската църква „Св. София” да бъде извършена с добре познатата Голяма митрополия в съвременен Несебър, другата спомената в извора „източна” църква е константинополската „Свети Николай” при венецианското тържище (обр. 3). Въпреки че местоположението ѝ е уточнено, макар и с известни колебания, за историята на този венециански храм се знае сравнително малко. Тази църква принадлежала на венецианците още от края на XI в. [Janin, R. 1853, p. 585]. През следващия век и половина тя е споменавана сравнително по-често в изворите от епохата. За последен път името ѝ се среща в два документа от началото на 30-те години на XIII в., първият от които е разписка от декември 1231 г., издадена от Джовани, епископ на Родосто, с която той потвърдил, че е получил от свещеника на църквата „Сан Николо дел Емболо” в Константинопол 95 стари, тежки златни перпери, с които е закупил два сребърни съда, две сребърни ампули, един сребърен съд за тамян, две парчета копринен плат, за да си направи сакос (далматика) и една „strictam”, и с която той се задължавал да върне парите на църквата „Сан Николо” на две вноски²⁴, и писмо на папа Григорий IX от 13 октомври 1232 г., с което светият отец прави опит да уреди разногласията между приора на „Сан Николо” и други латински константинополски духовници [Auvray, L. 1896]. След тази дата името на тази латинска константинополска църква не се споменава²⁵. Голяма е вероятността, поради събитията от края на 50-те и първата половина на 60-те години на XIII в. този константинополски храм или да е бил изоставен и занемарен, или да е преминал след 1261 г. в генуезки или във византийски ръце.

Трябва да се спомене и това, че именно тази неустановеност около историята на църквата „Сан Николо” в Константинопол, както и други от споменатите противоречия в изворите, е провокирала някои съвременни автори, не съумявайки да се откъснат от традицията, поне да предатират разглежданото събитие. Предложените нови дати са 1247 г. за нападението над Месембрия и съответно 1258 или 1261 г. – за пренасянето на тялото на светеца във Венеция [Rigon, A. 2001, pp. 401 – 402]²⁶.

След всичко казано дотук се изкушавам да направя извода, че разказът за пренасянето на мощите на св. Теодор от Месембрия във Венеция е с голяма вероятност „изобретение” на дожа Андреа Дандоло. Впрочем, установено е отдавна, че един от мотивите, с които той подхождал към създаването на историческите си съчинения, било доказването на претенциите на венецианците за владичеството им над завладените от републиката градове и народи, и така те да бъдат „узаконени”²⁷. Изглежда, че дождът не направил случаен избор на персонажите, в чиито ръце поверил действието на

²² Вж. напр. у Sabellico, M. A. 1554, p. 36 – 39 v.

²³ Вж. по-подробно в Acta Sanctorum, 1658, pp. 26 – 28; Delehaye, H. 1909, pp. 11–43; Acta Sanctorum, 1925, pp. 23 – 27; Oikonomides, N. 1986, pp. 327 – 335; Christopher, W. 1999, pp. 163 – 210.

²⁴ Archivio di Stato di Venezia, 3014, с по-късна бележка към датата „Copia del 1251, 18 maggio, Costantinopoli”.

²⁵ Изключение трябва да бъде направено за работите на Густав Анрих и Джордж Майеска, които приемат за последно споменаване на този константинополски храм, разглеждания тук текст [Anrich, G. 1917, S. 472; Majeska, G. P. 1984, p. 354].

²⁶ Вж. също у Gallo, R. 1961 – 1962, pp. 461 – 495 [цит. по: Gasparini, G. 1995, p. 948].

²⁷ Вж. напр. у Thiriet, F. 1972, pp. 14 – 15.

измисления си разказ. Както вече споменах, в средата на XIII в. членовете на фамилия Дауро били тясно свързани с делата на църквата „Сан Салвадор“, а нейният представител бил, изглежда, и неин приор по това време. По времето на Андреа Дандоло, фамилията Дауро вече била изчезнала. Последният представител, Андреа Дауро (Доро), бил починал в началото на XIV в.²⁸ и с имената на предците му могло безобидно да се спекулира. Годината на „събитието“ също не била подбрана произволно. Точно по това време била започната войната между Венеция и Генуа, т.нар. „Война на св. Сава“ (с малки прекъсвания между 1255 и 1270 г.), която била водена в източното Средиземноморие. Нуждите на войната налагали на венецианските бойни кораби да отплават твърде често от арсенала на Венеция. С голяма увереност можем да допуснем, че на някои от тях проливали кръвта си и представители на благородната фамилия Дауро.

До извод за сравнително късния характер на разказа, откъдето и за неистинността му, още преди половин век достигнал изследователят на „венецианските“ светци Антонио Ниеро. В своя работа в частта, посветена на св. Теодор, той записал: *„Не знаем кога това възприятие (т.е. за св. Теодор като покровител на града, б. м.) се е проявило, възможно е то да датира към времето на войната за Киоджа (1377 – 1381). Трябва да се отбележи, че [св. Теодор] не присъства между официалните държавни светци, изобразени в мозайките на централната абсида на Св. Марко, отнасящи се към времето на дожа Селво (1071 – 1085). Името му не се среща и в ритуалните акламации на дожите; той не бил изобразяван и върху монетите“*. [Niero, A. 1965, p. 92; Muir, E. 1981, p. 95]. И действително, за пръв път ще видим венецианското бойно знаме със свети Теодор, да се вее на венецианските галери в споменатата от А. Ниеро поредна венециано-генуезка война. Така според възприятията на хората от епохата в битка влезли двамата светци-воини – св. Теодор, покровителят на венецианците, и св. Георги, покровителят на генуезците. Победата на Венеция била причината, поради която на добре познатата колона между двореца на дожите и библиотека Марчиана през 1380 г. била издигната фигурата на св. Теодор, в съвременето ни, заменена с негово копие (обр. 4)²⁹.

И така, истината е, че култът във Венеция към св. Теодор бил създаден едва през XIV век, времето на най-голям разцвет на републиката след претърпението от нея погром през 1261 г. Това е и времето, в което корабите щ навлизат храбро и в Черно море, което моряците ѝ бързо опознават³⁰. Вероятно тогава те чули и за пръв път името на крайморския град Месембрия, който дожът Андреа Дандоло вмъкнал в разказа си, несъмнено, за да му придаде автентичност и необходимия „източен“ аромат. Та нима цяла Западна Европа не била заляна именно от източни реликви след 1204 г.? Едва ли имало западна църква или дори само параклис, който да не притежавал поне известна част от източната плячка. И въпреки че списъкът с „теодоровски“ реликви, представен от Жак Албен Симон Колен дьо Планси, един от забележителните ерудити на XIX в. съвсем не е пълен, изкушавам се да завърша с него настоящите си бележки:

„Теодор – войник и мъченик в Хераклея от началото на четвърти век. Тялото му било в Хераклея; имало обаче и второ в град Венеция, на която той бил покровител, преди да бъде заменен от свети Марко. Твърдели, че то било донесено от Константинопол.

*Третото му тяло било в Бриндизи; в Шартр имало четвърто; като пета реликва – в абатството Модем се падела една негова глава; шеста реликва била друга негова глава в Гаета; имало и множество други негови реликви в Рим, в Кьолн, в Сен-Дьони, в Камбре и другаде. В Рим показвали щита му, както го показвали и в Далисанда в Азия и на други места”*³¹.

²⁸ Вж. напр. в **Dizionario storico-portatile...**, p. 65 (Doro).

²⁹ За издигането на тази статуя се споменават и други години, но всичките са през XIV в., напр. у **E. Muir** [1981, p. 95] посочената дата е 1329 г.

³⁰ Венецианската търговия в Черно море станала по-значителна едва след 1324 г. По-подробно у **Thiriet, F.** 1959, p. 626 sqq.

³¹ **Collin de Plancy, J.-A.-S.** 1822, p. 148. Може би тук си заслужава да припомним и това, че според най-старите митове за мъченичеството на св. Теодор, той всъщност бил изгорен на клада. Вж. у **Delehaye, H.** 1909, p. 19 et 21. Първата легенда е приписвана, според традицията, на св. Григорий Ниски и може би датира от IV – V в., а според втората легенда, позната ни от края на IX в., огънят пощадил тялото на светеца, което било прибрано от една благочестива жена в къщата ѝ.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни източници:

ИБИ, XXIV – Извори за българската история. Т. XXIV. София, 1981. [Izvori za balgarskata istoriya. T. XXIV. Sofia, 1981.]

ЛИБИ, IV – Латински извори за българската история. Т. IV. София, 1981. [Latinski izvori za balgarskata istoriya. T. IV. Sofia, 1981.]

Acta Sanctorum..., 1658 – Acta Sanctorum. Februarii. T. II. Antverpić, 1658.

Acta Sanctorum..., 1925 – Acta Sanctorum. Novembris. T. IV. Bruxellis, 1925.

Andreae Danduli ducis venetiarum chronic... – Andreae Danduli ducis venetiarum chronic per extensum descripta aa. 46 – 1280. A cura di Ester Pastorello. – In: Raccolta degli storici italiani ... ordinate da L. A. Muratori. T. XII, parte I. Bologna: Nicola Zanicheli, 1938.

Archivio di Stato di Venezia, 3014 – Archivio di Stato di Venezia (Fondo: S. Nicolò di Lido (3014) UD80001249).

ASMM, n. 163 – Archivio storico multimediale del Mediterraneo; Fonte: Archivio di Stato di Venezia; fondo San Mateo di Mazzorbo (3192); Serie: Pergamene (001); Segnatura archivistica b. 1 pergg., n. 163; Codice di identificazione: (UD04000173).

ASMM, n. 182 – Archivio storico multimediale del Mediterraneo; Fonte: Archivio di Stato di Venezia; fondo Mensa Patriacale (4800); Serie: Atti (001); Segnatura archivistica b. 21, cat. H, n. 182; Codice di identificazione: (UD81000666).

ASMM, n. 183 – Archivio storico multimediale del Mediterraneo; Fonte: Archivio di Stato di Venezia; fondo Mensa Patriacale (4800); Serie: Atti (001); Segnatura archivistica b. 21, cat. H, n. 183; Codice di identificazione: (UD81000667).

ASMM, n. 184 – Fonte: Archivio di Stato di Venezia; fondo Mensa Patriacale (4800); Serie: Atti (001); Segnatura archivistica: b. 21, cat. H, n. 184; Codice di identificazione: (UD81000683).

Chronicon de rebus venetis... – Chronicon de rebus venetis ab Urbe conditum ad Annum MCCCLIV sive ad conjurationem ducis Faledro. – In: Ludovici Antonii Muratorii Rerum italicarum scriptorium. T. VIII. Venetiis, 1758.

Gratia, Francesco de, Chronicon... – Francesco de Gratia. Chronicon monasterii S. Salvatoris venetiarum. Venetiis, 1766.

La cronica dei veneziani... – La cronica dei veneziani del maestro Martino da Canale. – In: Archivio storico italiano. T. VIII. Firenze, 1845.

Публикации:

Гюзелев, В. 1972 – В. Гюзелев. Нови данни за историята на България и на град Несебър през 1257 г. – Векове, кн. 3, 1972, 10 – 16. [V. Giuzelev. Novi danni za istoriyata na Bulgariya i na grad Nesebar prez 1257 g. – Vekove, kn. 3, 1972, 10 – 16.]

Гюзелев, В. 1981 – В. Гюзелев. Средновековна България в светлината на нови извори. София, 1981. [V. Giuzelev. Srednovekovna Bulgariya v svetlinata na novi izvori. Sofia, 1981.]

Данчева-Василева, А. 1985 – А. Данчева-Василева. България и Латинската империя (1204–1261). София, 1985. [A. Dancheva-Vasileva. Bulgaria i Latinskata imperiya (1204–1261). Sofia, 1985.]

Димитров, Х. 1998 – Х. Димитров. Българо-унгарски отношения през Средновековието. София, 1998. [H. Dimitrov. Balgaro-ungarski otnosheniya prez Srednovekoviето. Sofia, 1998.]

Ahrweiler, H. 1966 – H. Ahrweiler. Byzance et la mer. La marine de guerre, la politique et les institutions maritimes de Byzance. Paris, 1966, 502 p.

Anrich, G. 1917 – G. Anrich. Hagios Nikolaos. Der Heilige Nikolaos in der griechischen kirche. Bd. II. Berlin, 1917.

Auvray, L. 1896 – L. Auvray. Les registres de Grégoire IX. T. I. Paris, 1896.

Balard, M. 1999 – M. Balard. L'Occidente, Bisanzio e il Mar Nero nel XIII secolo. – In: Itinerari medievali e identità europea. A cura di R. Greci. Bologna, 1999.

Bozóky, E. 2006 – E. Bozóky. La politique des reliques de Constantin à Saint Louis. Paris, 2006.

Caro, G. 1974 – G. Caro. Genova e la supremazia sul Mediterraneo (1257 – 1311). Vol. I. Genova, 1974.

Christopher, W. 1999 – W. Christopher. Theodore, archetype of the warrior saint. – In: Revue des études byzantines. T. 57. 1999.

Cicogna, E. A. 1847 – E. A. Cicogna. Saggio di bibliografia veneziana. Venezia, 1847.

Confraternite e città in Italia... – Confraternite e città in Italia fra tardo medioevo e prima età moderna (secoli XIV – XVI). Roma, 2011, 290 p.

Contarini, L. 1590 – L. Contarini. Aggiunta al vago e dilettevole giardino. Vicenze, 1590.

- Cornelius, F.** 1749 – F. Cornelius. *Ecclesiae venetæ antiquis monumentis*. Venetiis, 1749.
- Delehaye, H.** 1909 – H. Delehaye. *Les légends grecques des saints militaires*. Paris, 1909
- Dizionario storico-portatile...** – Dizionario storico-portatile di tutte le venete patrizie famiglie ... – In: Venezia, 1780, p. 65 (Doro).
- 40 Medieval City-Ports...** – 40 Medieval City-Ports in North Aegean and the Black Sea: a Cultural guide. Thessalonike, 2014.
- Gallo, R.** 1961 – 1962 – R. Gallo. *La scuola grande di San Teodoro di Venezia*. – In: *Atti dell’ Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti*. 120. 1961 – 1962. Classe di scienze morali e lettere.
- Gasparini, G.** 1995 – G. Gasparini. *La pietà laicale*. – In: *L’Eta del comune. La cultura i messaggi. La religione. La pietà laicale*. – In: *Storia di Venezia*. 1995.
- Geanakoplos, D. J.** 1959 – D. J. Geanakoplos. *Emperor Michael Palaeologus and the West (1258 – 1282). A Study in Byzantine-Latin Relations*. Cambridge (Massachusetts) 1959, 434 p.
- Giachery, A.** 2004 – A. Giachery. *Catalogo delle mariegole conservate presso la biblioteca del Museo Correr risalenti ai secoli XIV – XV*. – In: *Storia di Venezia – Rivista*. II. 2004.
- Jacoby, D.** 2014 – D. Jacoby. *Houses and urban layout in the Venetian quarter of Constantinople: Twelfth and Thirteenth centuries*. – Bookset Part VI, in: *Travellers, Merchants and Settlers in the Eastern Mediterranean, 11th – 14th Centuries*. Ashgate Variorum. London, 2014, 268 – 282.
- Janin, R.** 1853 – R. Janin. *La géographie ecclésiastique de l’ Empire Byzantin. I-ère partie. T. III. Les églises et les monastères*. Paris, 1953.
- Janin, R.** 1950 – R. Janin. *Constantinople Byzantine*. Paris, 1950.
- La Romanie génoise...** – *La Romanie génoise (XIIe – début du XVe siècle)*. Vol. I – II. Genova, 1978.
- Mango, M.** 2001 – M. Mango. *The Porticoed street at Constantinople*. – In: *Byzantine Constantinople. Monuments, Topographie and Everyday Life*. Ed. Nevra Necipoğlu. Leiden – Boston – Köln: Brill, 2001.
- Majeska, G. P.** 1984 – G. P. Majeska. *Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*. Washington, 1984.
- Monticolo, G.** 1905 – G. Monticolo. *I capitolari delle arti veneziane...* Vol. II. Roma, 1905.
- Mosto, Andrea da,** 1940 – Andrea da Mosto. *L’archivio di stato di Venezia. Indice generale, storico, descrittivo ed analitico*. T. II. Roma, 1940.
- Muir, E.** 1981 – E. Muir. *Civic Ritual in Renaissance Venice*. Princeton, New Jersey, 1981.
- Niero, A.** 1965 – A. Niero. *I Santi patroni di Venezia*. – In: *Culto dei Santi a Venezia*. „Biblioteca Agiografica Veneziana 2”. Studium Cattolico Veneziano. Venezia, 1965.
- Oikonomides, N.** 1986 – N. Oikonomides. *Le dédoublement de saint Théodore et les villes d’Euchaita et d’Euchaneia*. In: *Analecta Bollandiana*. 104. Bruxelles, 1986.
- Pacifico, A. P.** 1697 – P. Antonio Pacifico. *Cronica veneta, ovvero succinto racconto di tutte le cose più cospicue, & antiche della Citta di Venetia*. Venetia, 1697.
- Collin de Plancy, J.-A.-S.** 1822 – J.-A.-S. Collin de Plancy. *Dictionnaire critique des reliques et des images miraculeuses*. T. III. Paris, 1822.
- Riant, P.** 1877 – P. Riant. *Exuviae sacrae constantinopolitanæ*. I. Genevæ, 1877.
- Rigon, A.** 2001 – A. Rigon. *Devozioni di lungo corso: lo scalo veneziano*. – In: *Genova, Venezia, il Levante nei secoli XII–XIV*. Atti del convegno internazionale di studi, Genova – Venezia, 10–14 marzo, 2000. A cura di G. Ortalli, D. Puncuh. [= “Atti della Società ligure di storia patria”, n. s., XLI/1]. Genova, 2001.
- Sabellico, M. A.** 1554 – Marco Antonio Sabellico. *Le historie vinitiane*. In *Vinetia*, 1554.
- Sansovino, F.** 1653 – F. Sansovino. *Venetia citta nobilissima et singolare, descritta in XIII libri*. In *Venetia*, 1653.
- Thiriet, F.** 1959 – F. Thiriet. *La Romanie vénitienne au Moyen âge. Le développement et l’exploitation du domaine colonial vénitien (XIIe – XVe siècles)*. Paris, 1959, 471 p.
- Thiriet, F.** 1972 – F. Thiriet. *Byzance et les byzantins vus par le vénitien Andrea Dandolo*. – *Revue des études sud-est européennes*. T. X. No. 1, Bucarest, 1972.

Обр. 1. Mariegola

Обр. 2. Teodoro in S. Salvador

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”

Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXIII (2015),
Книжка / Issue 2

ДУХОВНОСТ, КНИЖОВНА ДЕЙНОСТ, ИЗВОРИ / SPIRITUALITY, LITERACY ACTIVITIES, WRITTEN SOURCES
